
КОТУН К.В.,

кандидат педагогічних наук,
Голова ініціативної групи з
розвитку міжнародної проектної
діяльності,
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ

БОЛТЕНКОВ І.Ю.,

студент, Інститут соціології,
психології та соціальних
комунікацій,
НПУ імені М.П.Драгоманова,
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ФІНСЬКИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано головні компоненти психологічних засад формування готовності майбутнього педагога до інноваційної педагогічної діяльності, що впливають на особливості педагогічного навчання, майбутніх учителів початкової школи, тобто, застосування під час навчання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки, що є однією з основних складових фінської педагогічної освіти. Обґрунтовано різні підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у педагогічній підготовці вчителів, а саме використання цифрових навчальних ресурсів (digital learning resources), відкрите та дистанційне навчання (open and distance learning), система управління навчанням (learning management systems). Виокремлено основні фінські методи для ефективного використання ІКТ у професійній підготовці, а саме: метод активності і наміру (activity and intention), метод самооцінювання (self-evaluating activities), метод відображення (reflection), метод співпраці та взаємодії (collaboration and interaction), метод логічної побудови (construction), метод контекстуалізації (contextualization), кумулятивний метод (cumulative).

© КОТУН К.В., БОЛТЕНКОВ І.Ю., 2015

Ключові слова: майбутній вчитель, готовність, педагог, компоненти психологічних засад, ІКТ, фінські підходи до ІКТ, основні фінські методи ІКТ

В статье проанализированы главные компоненты психологических основ формирования готовности будущего педагога к инновационной педагогической деятельности, влияющие на особенность педагогического обучения будущих учителей начальной школы, то есть, применение при обучении информационно-коммуникационных технологий в процессе подготовки, является одной из основных составляющих финской педагогической образования. Обоснованно различные подходы к использованию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в педагогической подготовке учителей, а именно использование цифровых учебных ресурсов (digital learning resources), открытое и дистанционное обучение (open and distance learning), система управления обучением (learning management systems). Выделены основные финские методы для эффективного использования ИКТ в профессиональной подготовке, а именно: метод активности и намерения (activity and intention), метод самооценки (self-evaluating activities), метод отображения (reflection), метод сотрудничества и взаимодействия (collaboration and interaction), метод логического построения (construction), метод контекстуализации (contextualization), кумулятивный метод (cumulative).

Ключевые слова: будущий учитель, готовность, педагог, компоненты психологических основ, ИКТ, финские подходы к ИКТ, основные финские методы

In the article analyzed the main components of the psychological basis of formation of readiness of the future teacher to innovative teaching activities affecting the feature pedagogical training of primary school teachers, that is, use in teaching information and communication technology in training, which is one of the main components of the Finnish educational education. Grounded different approaches to information and communication technologies (ICT) in teaching training of teachers, namely the use of digital learning resources (digital learning resources), open and distance learning (open and distance learning), learning management system (learning management systems). Determined basic Finnish methods for the effective use of ICT in training, namely the method of activity and intention (activity and intention), a method of self-evaluation (self-evaluating activities), a method of mapping (reflection), the method of cooperation and interaction (collaboration and interaction), logical method of building (construction), the method of contextualization (contextualization), the cumulative method (cumulative).

Key words: future teacher readiness, teacher, components of psychological grounds, ICT, Finnish approaches to ICT, the main Finnish ICT methods.

Готовність до інноваційної діяльності є передумовою ефективної діяльності майбутнього педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Успішність інноваційної діяльності передбачає, що майбутній педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності. До того ж педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм з державними програмами виховання і навчання, співіснування різних педагогічних концепцій [1, с.8]. Саме тому психологічні засади формування готовності майбутнього педагога до інноваційної педагогічної діяльності включає такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, креативний, рефлексивний. Вони взаємообумовлені та пов'язані між собою.

Мотиваційний компонент [1, с. 15] є основою, навколо якої конструюються головні якості майбутнього педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує педагог свою готовність до інноваційної діяльності, залежать характер його участі в інноваційних процесах та досягнуті результати. Важ-

ливим компонентом управління педагогічними інноваціями є знання мотивів інноваційної діяльності майбутніх педагогів, які можуть бути обумовлені: підвищенням ефективності навчально-виховного процесу; намаганням привернути до себе увагу: здобути визнання та ін. Справжню суть мотивів з'ясувати буває нелегко, оскільки вони змінюються. Особистісну значущість конкретних мотивів досліджують на підставі аналізу сформульованих майбутнім вчителем цілей власної інноваційної діяльності, його дій щодо реалізації цих цілей, а також аналізу змін у його мотиваційній сфері, самооцінок, ставлення до своєї професійної діяльності. Провідним мотивом інноваційної педагогічної діяльності у більшості випадках є пізнавальний інтерес. Позитивну мотивацію педагога до інноваційної діяльності засвідчує задоволення таких його особистісних і професійних потреб, як створення і застосування нового, підвищення педагогічної майстерності, подолання професійних труднощів. Тому використання інноваційних технологій багато хто з педагогів вважає єдиним важливим мотивом особистісного і професійного самоствердження. До ідеї про необхідність інновацій багато вчителів приходять через невдоволеність власною професійною діяльністю у межах традиційного педагогічного процесу. Тільки випробувавши себе в різних моделях навчання й ви-

ховання, можна обрати адекватні особистісні і професійні спрямованості методи, прийоми, способи роботи.

Отже, показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних педагогічних технологій та особистісно-значущий смисл їх застосування.

Когнітивний компонент [1, с. 16] готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутнього вчителя є результатом пізнавальної діяльності. Його характеристики: обсяг знань (ширина, глибина, системність) педагога про суть і специфіку інноваційних педагогічних технологій; їх види та ознаки; комплекс умінь і навичок із застосування інноваційних педагогічних технологій у структурі власної професійної діяльності; стиль мислення, сформованість умінь і навичок педагога. Виокремлюють такі професійні уміння педагога, які засвідчують свідоме оволодіння інноваційною діяльністю: гностичні (уміння здобувати, поповнювати і розширювати свої знання, вивчати особистість дитини і себе); проектувальні (здатність планувати навчальний процес відповідно до цілей навчання, психологічних закономірностей, оптимальних видів, методів, прийомів професійної діяльності; уміння планувати позакласну роботу); конструктивні (уміння обирати оптимальні прийоми і способи навчання, форми роботи, відбирати і дозувати навчальний матеріал, оптимально керувати процесом учіння); організаційні (здатність організовувати свою діяльність і діяльність дітей відповідно до цілей навчально-виховного процесу); комунікативні (уміння використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин учасників педагогічного процесу, застосовувати техніку акторської май-

стерності, попереджувати і долати конфлікти, створювати комунікативну мережу занять).

Показниками сформованості [1, с. 16] когнітивного компонента є: методологічні знання (вміння сприймати дійсність із позицій системного підходу, сформованість загальнонаукових категорій); загальнотеоретичні й методичні знання (знання принципів і методів педагогічного дослідження, володіння конкретними дослідницькими вміннями); уміння успішно застосовувати інноваційні педагогічні технології (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаційні, комунікативні); позитивний педагогічний досвід. Реалізація когнітивного компонента для педагога означає для нього необхідність професійно самовизначитись, тобто усвідомити норми, моделі своєї професії і відповідно оцінити свої можливості.

Креативний компонент [1, с. 17] готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутнього вчителя проявляється у нестандартному розв'язанні педагогічних завдань, в імпровізації, експромті. Ознаками креативності є: здатність до створення нового; нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу; вміння творчо вирішувати будь-які професійні проблеми; взаємодіяти з вихованцями, колегами, батьками дітей; уміння розвивати креативність дітей, що втілювалося б у їх поведінці. Формування креативності у вихованців залежить від таких професійних умінь та установок педагога: визнання цінності творчого мислення та права на помилку; розвиток чутливості дітей до стимулів оточення; вільне маніпулювання об'єктами та ідеями; уміння всебічно розкрити особливість творчого процесу; уміння розвивати конструктивну критику; заохочення само-

поваги та самооцінки; – нейтралізація почуття страху перед оцінкою тощо. Креативність педагога розвивається на основі наслідування досвіду, концепції, ідеї, окремого прийому, форми, методу з поступовим зменшенням питомої ваги наслідувального і зростанням питомої ваги творчого компонента педагогічної діяльності.

Рефлексивний компонент [1, с. 17-18] готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутнього вчителя є важливою умовою вдосконалення власної діяльності. Здатність людини рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності є результатом освоєння нею соціальних відносин між людьми. На основі взаємодії з іншими людьми, прагнучи зрозуміти думки і дії іншого, людина виявляє здатність рефлексивно поставитися до себе. Рефлексивне мислення характеризує пізнання й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності. Реалізується цей компонент через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого. Таким чином, пошук, освоєння і застосування відомих педагогічних інновацій, аналіз отриманих результатів і власного індивідуального стилю роботи можуть сприяти створенню педагогом нових інноваційних освітніх технологій.

Показником рефлексивного компонента в структурі готовності до інноваційної педагогічної діяльності є сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки педагогом себе як суб'єкта інноваційної діяльності). Отже, ми розглянули мотиваційний, когнітивний, креативний і рефлексивний компоненти, які представляють структуру готовності педагога до інноваційної діяльності [1, с. 18].

Отже, саме ці головні компонен-

ти психологічних засад формування готовності майбутнього педагога до інноваційної педагогічної діяльності впливають на особливість педагогічного навчання, майбутніх учителів початкової школи, тобто, застосування під час навчання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки, що є однією з основних складових фінської педагогічної освіти.

Значна увага вчених сьогодні звертається на ІКТ підготовку вчителів початкових класів. Як свідчить зарубіжний досвід, цілеспрямоване та вміле використання вчителем інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі сприяє підвищенню мотивації та інтересу молодших школярів до навчання, розвитку їх інтелектуальних та творчих здібностей, допомагає у набутті базових навичок у сфері ІКТ.

Проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІК-компетентності) вчителів початкових класів є предметом досліджень багатьох міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО (*UNESCO*), Організації економічного співробітництва і розвитку (*Organization for Economic Co-operation and Development*), освітніх мереж Eurydice та European Schoolnet. Серед основних завдань їх досліджень: визначення сутності, структури та змісту ІК-компетентності вчителів, огляд сучасних підходів до навчання майбутніх вчителів початкових класів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, вивчення стану підготовки вчителів до використання ІКТ у навчально-виховному процесі [2; 4; 5].

Аналіз досліджень наукових праць останніх років показує, що проблемами інформаційно-комунікаційних технологій у Фінляндії займалися різні вчені та дослідники, такі як: А.-Б.Еночсон та С.Піzza (*Enochsson*

A.-B. and Rizza C.); К.Хаккараїнен, Л.Іломакі, Л.Ліппонен, Х.Муукконен, М.Рахікаенен, Т.Туомінен, М.Лаккала, Е.Лехтінен (Hakkarainen K., Ilomaki L., Lipponen L., Muukkonen H., Rahikainen M., Tuominen T., Lakkala M., Lehtinen E.); М.Латту, Дж.Лавонен, К.Джутті (Lattu M., Lavonen J., Juuti K.; Meisalo V., Juuti K., Aksela M.); М.Сінко, Е.Лехтінен (Sinko M., Lehtinen E.); Р.Вієсенмаєр, Р.Коул (Wiesenmayer R., Koul R.); С.Йоуніє (Younie S.).

Інформаційно-комунікаційні технології широко використовується як метод педагогічної підготовки вчителів початкових класів, тому ми спробуємо обґрунтувати різні підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у педагогічній підготовці вчителів, а саме використання цифрових навчальних ресурсів (*digital learning resources*), відкриті та дистанційне навчання (*open and distance learning*), система управління навчанням (*learning management systems*) та інше. Все це розвиває професійну компетентність майбутніх учителів у використанні інформаційно-комунікаційних засобів. Якість використання майбутніми учителями інформаційно-комунікаційних технологій залежить від рівня їх викладання студентам. Наприклад, в університеті Хельсінки особливу увагу приділяють ІКТ в педагогічній підготовці. Як стверджують вчені Дж.Бренфорд, А.Браун і Р.Кокінг використання ІКТ у професійній підготовці допомагає студентам краще розкрити вирішувану проблему та побудувати структурно-логічну та змістову основу певної теми роботи [4].

Для ефективного використання ІКТ у професійній підготовці використовують такі методи, а саме: метод активності і наміру (*activity and intention*), метод самооцінювання (*self-evaluating*

activities), метод відображення (*reflection*), метод співпраці та взаємодії (*collaboration and interaction*), метод логічної побудови (*construction*), метод контекстуалізації (*contextualization*), кумулятивний метод (*cumulative*). Розглянемо названі методи більш детально [2; 3].

Метод активності і наміру передбачає, що студенти повинні бути відповідальними за своє навчання. Разом з викладачем вони визначають власну мету навчання згідно свого курікулуму. Студенти згідно свого курікулуму формують намір подальшого навчання, який базується на основі активного навчання, тобто пошуку важливої інформації для розкриття проблемних питань [2].

Метод самооцінювання полягає в тому, як зазначають дослідники Дж.Бренфорд та А.Донован, щоб підкреслити високу роль самооцінки в процесі навчання. Вони припускають, що викладач повинен забезпечити підтримку студентів, наприклад, надаючи їм можливості для перевірки своїх ідей шляхом створення проблемної ситуації та розробки шляхів їх подолання та побачити чи спрацювали їхні попередні ідеї. Зворотній зв'язок дуже важливий для навчання [2].

Метод відображення передбачає, що студенти досліджують навчання і розвивають власні метакогнітивні навички, щоб спрямовувати і регулювати своє навчання. Метакогнітивні навички, необхідні для проектування та оцінювання своєї роботи. Ці навички роблять також процес навчання саморегульованим, в якому студент стає менш залежним від викладача. Наприклад, самооцінювання в невеликій групі, де студенти проходять різні тести і вправи, в яких відображаються метакогнітивні навички [2].

Метод співпраці та взаємодії полягає в тому, що студенти активно

беруть участь у груповій роботі підтримуючи один одного, обговорюючи певні проблемні питання та діляться своїм досвідом. Вивчаючи новий матеріал створюється взаємодія студент-викладач, що включає в себе пояснення, дебати та постановку питань з боку студентів та викладача. Також дуже популярною є можливість інтерактивного способу поділитися своїм досвідом через електронну пошту, інтернет-систему управління навчанням та соціальні мережі, наприклад Фейсбук (Facebook)[2].

Метод логічної побудови передбачає поєднання попередніх знань студентів з новими. Наприклад, до початку читання певної літератури або запису навчальної інформації, студенти повинні керуватися попередньо набутими знаннями під час вивчення певного предмету та логічно будувати наступність у роботі надпроблемними питаннями. Відповідно, перед дослідженням або іншою практичною діяльністю студенти робили припущення та висували гіпотези щодо виконання конкретної роботи [2].

Метод контекстуалізації полягає в тому, що навчання повинно відо-

бражати реальні конкретні ситуації в ситуаціях, або моделювання ситуацій приблизних до реальних. Це передбачає, що навчання дозволяє набувати справжній, реальний життєвий досвід. Наприклад, при використанні пошукової системи «Google», студенти повинні вміти шукати інформацію в різних джерелах. Це дозволяє їм глибоко висвітлити пошукові питання в різних контекстах і тим самим поглибити свої знання. Також студенти повинні мати на увазі, що якість всіх інтернет-джерел мають бути ретельно перевірені, щоб гарантувати, достовірність наведених фактів чи матеріалів [2].

Кумулятивний метод допомагає студентам виявити, як нова концепція навчання пов'язана з ІКТ та з іншими, враховуючи вже відомі концепції. Вивчення процесу науки та оволодіння знаннями у сфері ІКТ є аналогічними процесами. Наприклад, перед тим як студент вчиться використовувати інтернет-систему управління навчанням (*learning management systems*) він повинен навчитися використовувати, наприклад, системи для обробки тексту і освоїти пошукові

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційно-методичний збірник / Упорядник Г.О. Сиротенко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 124 с.
2. *ICT in Initial Teacher Training. Finland. Country report / Veijo Meisalo, Jari Lavonen, Kari Sormunen, Mikko Vesisenaho.* – OECD, 2009. – 50 p.
3. Rizza, C. 2009. *ICT and initial teacher training – National policies. Report for the New Millenium Learner Project of CERI-OECD.*
4. Simola, H. (2005). *The Finnish miracle of PISA: Historical and sociological remarks on teaching and teacher education. Comparative Education*, 41(4), 455-470. created by Kate Zoellner for C&I 501, December 2011
5. Sinko, M. & Lehtinen, E. 1999. *The challenges of ICT in Finnish education.* Jyväskylä: Atena.